

245825

ผลจัดการอบรมที่มุ่งเพื่อการพึ่งตนเองของครัวเรือนชาวนา
ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนครสวรรค์

คำที่ร้อยตรีประวิมลชน บุญประเสริฐ

วิทยานิพนธ์นี้เสนอแก่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาสังคม

กุมภาพันธ์ 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

600251256

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

พลวัตการออมทรัพย์เพื่อการพึ่งตนเองของครัวเรือนชาวนา
ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนครสวรรค์

ว่าที่ร้อยตรีประวิสน บัญประเสริฐ

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาสังคม
กุมภาพันธ์ 2555
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “พลวัตการออมทรัพย์เพื่อการพึ่งตนเองของครัวเรือนชาวนา ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนครสวรรค์” ของ ว่าที่ร้อยตรี ประวีร์แสน บุญประเสริฐ เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม ของมหาวิทยาลัยนเรศวร

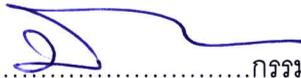
.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.จิรวัดมน์ พิระสันต์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลัย)

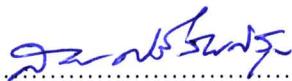
.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง)

.....กรรมการ

(ดร.ทรงวิทย์ เชื่อมสกุล)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คิ่งนิจ ภูพัฒน์วิบูลย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

29 กุมภาพันธ์ 2555

ประกาศคุณูปการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร ที่กรุณาให้คำปรึกษา ให้ข้อชี้แนะและการแก้ไขข้อบกพร่องของดุष्ฎิณีพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเอาใจใส่ และเป็นกำลังใจด้วยความเมตตาและเอื้ออาทรเป็นอย่างดีเสมอมา อีกทั้งเป็นแบบอย่างทางวิชาการอันทรงคุณค่ายิ่ง ขอกราบขอบพระคุณกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์ ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.จิรวัดณ์ พิระสันต์ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และดร.ทรงวิทย์ เชื้อมสกุล ที่ให้ข้อชี้แนะและการแก้ไขข้อบกพร่องของดุष्ฎิณีพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบคุณ ดร.บัณฑิต ดีเหมาะ ผู้จัดการ ธ.ก.ส. สาขาหนองบัว นางสาวไกล่รุ่ง รอดประเสริฐ ผู้ช่วยผู้จัดการ และนายอภิชาติ เก่งธัญญกรรม ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วย ธ.ก.ส. อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ที่ให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการศึกษาข้อมูล ขอขอบคุณ แกนนำชุมชน และครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงหมู่บ้านเวฬุวัน อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์ อาทิ กำนันพยุร ไชยชน นายยงยุทธ ทับทอง นายสนิท สิริมา นายสมบัติ ชัยศิริรินทร์ นายประเจิด อู่สูงเนิน นายดิเรก เขียวพุดผิ นายบุตร เตียงงา และผู้ไม่สามารถกล่าวนามได้ทั้งหมด ที่ถ่ายทอดเรื่องราวที่มีคุณประโยชน์ในการเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมการต้อนรับอย่างอบอุ่นเป็นกันเอง อย่างดียิ่ง ประสบการณ์เรียนรู้และข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้เป็นคุณูปการ อันทรงคุณค่า อันจะเป็นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาครัวเรือนชาวนาไทยให้สามารถพึ่งตนเองได้

ขอบคุณกัลยาณมิตร ดร.ยุพิน เกื่อนศรี (ว่าที่ ดร.) ดวงกมล ภูนวล วราภรณ์ ณ ถลาง และพี่น้องนิสิต ปริญญาเอกพัฒนาสังคมทุกคนที่ร่วมทางอันยาวไกลและเป็นกำลังใจให้กันเสมอ และกราบขอบพระคุณเตี้ยไตรรงค์ แม่ปรางค์ที่เป็นแรงบันดาลใจ ให้กำลังใจและสนับสนุนอย่างดี ยิ่งตลอดมา และขอบคุณ ดร.นภัสวรรณ บุญประเสริฐ ผู้เป็นกำลังใจและแรงผลักดันสำคัญให้ ผู้วิจัยประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

หากดุष्ฎิณีพนธ์นี้มีข้อบกพร่องประการใดผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะครัวเรือนชาวนาไทยให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ว่าที่ร้อยตรีประวี แสน บุญประเสริฐ

ชื่อเรื่อง	พลวัตการออมทรัพย์เพื่อการพึ่งตนเองของครัวเรือนชาวนา ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดนครสวรรค์
ผู้วิจัย	ว่าที่ร้อยตรีประวี แสน บุญประเสริฐ
ประธานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ ลีรสุนทร
กรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สายแสง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. สาขาวิชาพัฒนาลังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2554
คำสำคัญ	การออมทรัพย์ การพึ่งตนเอง ครัวเรือนชาวนา หมู่บ้านต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียง

บทคัดย่อ

245825

คุณภาพชีวิตที่ต่ำของชาวนาไทย ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงพบเห็นอยู่ทั่วไป ในส่วนของกระบวนการผลิตเนื่องจากปัญหาการไม่มีเงินทุนเพราะไม่มีเงินออมและปัญหา ความสัมพันธ์ของการผลิตที่ขาดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อถอด บทเรียน ที่มา วิเคราะห์ ทศนคติ วิธีการผลิต วิถีชีวิตและปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนของชาวนาไม่สามารถ พึ่งตนเองได้ โดยเน้นเรื่องการออมทรัพย์ เนื่องจากพบว่าปัญหาการไม่มีเงินออมและการไม่มี การจัดการเรื่องเงินออม คือมูลเหตุสำคัญของความล้มเหลวของครัวเรือนชาวนาในการพึ่งตนเองใน ภาพรวม โดยใช้หมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Model Villages) ระดับมั่งมีศรีสุข ตามเกณฑ์ชีวิตของกระทรวงมหาดไทยได้แก่หมู่บ้านเวฬุวัน หมู่ที่ 8 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีทั้งหมด 91 ครัวเรือน โดยการสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ ระดับลึกกับหัวหน้าครัวเรือนชาวนา 3 ครัวเรือนที่พึ่งตนเองได้ 3 ระดับคือระดับพออยู่พอกิน ระดับอยู่ดีกินดี และระดับมั่งมีศรีสุข ผลการศึกษาโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) พบว่า วิธีการทำนาของครัวเรือนชาวนาไทย ยังใช้แรงงานคนในครอบครัวและเครือญาติเอาแรงกัน อยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แทนแรงงานจากวัวควาย การทำนาจะทำเฉพาะช่วงฤดูฝน โดยใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยชีวภาพ ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตที่หาได้ในชุมชน ระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของกระบวนการผลิตคือโรงสีชุมชนที่ดำเนินการอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง ทั้งการรับ ซื้อข้าวเปลือกและสีข้าวสารจำหน่ายอย่างครบวงจร ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ การออมทรัพย์ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson correlation) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ การออมทรัพย์ของครัวเรือนชาวนาพึ่งตนเองได้คือ ด้านการลดรายจ่าย การมีที่ดินของตนเอง

การมีทุนหมุนเวียนเพียงพอและความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุนอื่นๆ ด้านการสร้างรายได้พบว่า มีอาชีพเสริมคือการปลูกผักนอกฤดูทำนา และปลูกไม้เศรษฐกิจบริเวณหัวไร่ปลายนา ด้านการเรียนรู้ มีการเรียนรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงและนำมาใช้จริง แต่ไม่พบการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เสริมหลังจากการเข้าร่วมโครงการอบรมไม่พบว่ามี การดำเนินการที่เป็นรูปธรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และด้านการเอื้ออารีต่อกันพบว่าครัวเรือนชาวนาที่พึ่งตนเองได้ มีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ รูปแบบการออมทรัพย์ของครัวเรือนชาวนาเป็น 4 ด้านคือรูปแบบการออมทรัพย์ทางเศรษฐกิจ รูปแบบการออมทรัพย์ทางสังคม รูปแบบการออมทรัพย์ทางวัฒนธรรมและรูปแบบการออมทรัพย์ทางจิตวิญญาณ โดยประเภทของการออมทรัพย์พบมากที่สุด คือ การเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของหมู่บ้าน รองลงมาคือการซื้อหุ้นโรงสีชุมชน ฝากเงินกับธนาคารและการเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบการออมทรัพย์อื่นๆ ได้แก่ การซื้อประกันชีวิต การซื้อทองรูปพรรณ การสะสมพระเครื่อง และปล่อยเงินกู้นอกระบบ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้มี 3 ประการ คือ ข้อเสนอเชิงนโยบาย ได้แก่ การกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาชุมชนต้องคำนึงถึงการนำแนวทางตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้นำสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน การดำเนินงานในรูปของเครือข่ายเชื่อมโยงการนำสู่การปฏิบัติทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประการที่ 2 ได้แก่ ข้อเสนอด้านการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชน ประการที่ 3 ได้แก่ ข้อเสนอด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคนของครัวเรือนชาวนา ซึ่งประกอบด้วย การแก้ไขพฤติกรรม การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และการเพิ่มนิสัยการออมเงินเพื่อการผลิตผ่านระบบกองทุนต่างๆ ของชุมชน และการสร้างเสริมพฤติกรรมสร้างรายได้ผ่านการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ให้อยู่ในรูปของเครือข่ายครัวเรือน (Household Network)

Title	THE SAVING DYNAMICS FOR SELF-RELIANCE OF FARMER' S HOUSEHOLDS IN SUFFICIENCY ECONOMY MODEL VILLAGES: A CASE OF NAKHONSAWAN PROVINCE
Author	Acting Sub. Lt. Praweesaen Boonprasert
Advisor	Associate Professor Patcharin Sirasoonthorn, Ph.D.
Co - Advisor	Associate Professor Prajuck Saisang, Ph.D. Assistant Professor Montri Kunphoommarl, Ph.D.
Academic Paper	Thesis Ph.D. in Social Development, Naresuan University, 2011
Keywords	Saving Model, Self – Reliance, Farmer's Households, Sufficiency Economy Model Villages.

ABSTRACT

245825

Low of Quality of life is a major development problem among the majority Thai farmers. These relative to the process of farming such as low capital, saving and relationship system. This study, thus aimed to find out the lesson learned from systematic thinking, attitude lifestyle of farmers and factors involving of self-reliance of farmer's households. By focusing on saving model, this study also aimed to investigate lifestyle of farmers and community economic system. The sufficiency economy model villages were selected for critical challenge. The researcher focused his conceptual framework on synthesizing a new model of saving among farmers. To do this, he purposive selected villages in Nakhonsawn Province. By applying Interview technique, 91 farmer's households were investigated. Then, In-depth interview was applied to among 3 case studies which were identified self- reliance farmer's households.

Content analysis and Pearson correlation analysis were applied after data was collected. By using participant and non-participant observation as well as in-dept interview, the research had been finalized. It was found that high technology was included in the production process. Instead of using animals, these farmers used technologies, fertilizer and natural products in there garden as well as in the rice

245825

plantation. Moreover, community rice mill was a successful key factor. By establishing community saving group, farmers were helped during the economic crisis. It was interesting to find that these farmers were not only plant vegetable, they also conducted supplement farm to earn more money. They planted eucalyptus trees and others sustainable plants. To be sufficiency, they participated in numbers of training programs. Unfortunately, most of the training experience were not last very long. Nonetheless, the community saving group helped them to perceive in enosis situation. The 4 groups model of saving for farmers were found; economics, social, culture, and soul. This research recommended that a continual and effective government policy could help these farmers surviving in the present situation. Furturemore, a strong social network, community participation and well - planning development policy could help these farmers to be self-reliance actors.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดการออม (Saving).....	8
ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Theory) และหมู่บ้านต้นแบบ เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economic Best Practice Village).....	26
แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง (Self-Reliance Concept).....	47
ระบบเศรษฐกิจชุมชนชาวนาไทย.....	50
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
ขอบเขตการวิจัย.....	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	70
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง “หมู่บ้านเวฬุวัน”.....	70
ส่วนที่ 2 ที่มา วิถีคิด ทักษะคิด วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของครัวเรือนชาวนา ในหมู่บ้านเวฬุวันที่ทำให้พึ่งตนเองได้.....	87
ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการออมทรัพย์ของครัวเรือนชาวนาที่ทำให้ พึ่งตนเองได้.....	117
ส่วนที่ 4 รูปแบบการออมทรัพย์ของครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านเวฬุวันที่ทำให้ พึ่งตนเองได้.....	130
5 บทสรุป.....	133
สรุปผลการวิจัย.....	134
อภิปรายผล.....	149
ข้อเสนอแนะ.....	157
บรรณานุกรม.....	160
ภาคผนวก.....	167
ประวัติผู้วิจัย.....	171

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 สรุปวิธีวิจัย.....	68
2 ขั้นตอนการวิจัย (Research Flowcharts).....	69
3 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการลดรายจ่าย.....	121
4 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการเพิ่มรายได้.....	122
5 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการเรียนรู้.....	123
6 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน.....	124
7 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการเอื้ออารีต่อกัน.....	125
8 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนชาวนาจำแนกตามการพึ่งตนเอง ด้านการประหยัดหรือการออม.....	126
9 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Correlations) ระหว่างปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับเงินออมและหนี้สินของครัวเรือนชาวนาหมู่บ้านเวฬุวัน ที่ทำให้พึ่งตนเองได้.....	129
10 รูปแบบการออมทรัพย์ของครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านเวฬุวันจำแนกตาม บริบทของชุมชนใน 4 ด้าน.....	131

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 ระบบการออมของประเทศไทย.....	15
2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	29
3 กระบวนการประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ.....	42
4 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework).....	63
5 แผนที่เดินดิน หมู่บ้านเวฬุวัน หมู่ 8 ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์..	72
6 ลำคลองสาธารณะ และการขุดสระเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อปลูกผักและเลี้ยงปลา.....	74
7 การร่วมแรงร่วมใจของชาวเวฬุวันเพื่อสร้างโบสถ์วัดเวฬุวัน.....	75
8 ตะกล้าสานจากเชือกราคา 300-500 บาท.....	76
9 โรงสีชุมชนบ้านเวฬุวัน.....	78
10 ขบวนแห่ในกิจกรรมการประกวดบ้านน่าอยู่คุ้มนำมองระดับมั่งมีศรีสุข.....	79
11 ภายในบ้าน นาย ก ที่เตรียมหุ้ยเคมีไว้ใส่ในข้าว.....	94
12 ดอกก้านวัว และเก็บขี้วัวในที่นาของ นาย ค.....	107
13 ถังที่ได้รับแจกสำหรับทำน้ำหมักชีวภาพของ นาย ค.....	108
14 นาย ค ได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่น ระดับจังหวัด ปี พ.ศ.2552.....	110
15 การปลูกยูคาลิปตัส และสะเดา ที่หัวไร่ปลายนา ในที่นาของนาย ค.....	111
16 แผนภาพแสดงวิถีการผลิตของครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านเวฬุวัน ที่ทำให้พึ่งตนเองได้ในระดับพออยู่พอกิน.....	112
17 แผนภาพแสดงวิถีการผลิตของครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านเวฬุวัน ที่ทำให้พึ่งตนเองได้ในระดับอยู่ดีกินดี.....	113
18 แผนภาพแสดงวิถีการผลิตของครัวเรือนชาวนาในหมู่บ้านเวฬุวัน ที่ทำให้พึ่งตนเองได้ในระดับมั่งมีศรีสุข.....	114
19 แผนภาพสรุปผลการศึกษา.....	145